

MAANDBLAD VOOR ACCOUNTANCY EN BEDRIJFSHuishoudkunde

ONDER REDACTIE VAN: R. A. DIJKER, G. P. J. HOGEWEG, PROF. TH. LIMPERG JR., A. NIERHOFF EN H. R. REDER.

RUBRIEK REDACTEUREN. EXAMEN-VRAAGSTUKKEN: ABR. MEY EN JAMES POLAK; LITERATUUR: M. M. DEEN JR. EN A. ROBLES; BESLECHTE GESCHILLEN: Mr. A. E. J. NYSINGH; — UIT HET BUITENLAND: J. E. ERDMAN, C. A. HUYSMAN EN C. J. MEIJER — EFFICIËNTIE: L. POLAK

MEDEWERKERS: H. J. VAN ARKEL, PROF. Mr. Dr. H. W. C. BORDEWIJK, J. P. CROIN, Mr. P. J. DAM, E. VAN DIEN, TH. A. DYRBYE JR., W. H. ELLES, G. W. FRESE, PROF. Dr. Ir. J. GOUDRIAAN JR., Dr. W. J. HARTMANN, S. KONIJN, R. KUIJPER, J. PAARDEKOOPER, PROF. Dr. N. J. POLAK,

J. C. SPANGENBERG, J. E. SPINOSA CATTELA, J. F. STARKE, Dr. A. STERNHEIM, PROF. J. G. CH. VOLMER

SECRETARIS DER REDACTIE - C. VERWEY

UITGEVER: J. MUUSSES - PURMEREND

TESSELSCHADESTR. 15 - AMSTERDAM, TEL. 26600

TELEFOON 77

GIRO No. 15062

DE COPIE VAN INGEZONDEN BIJDRAGEN WORDT NIET TERUGGE-
GEVEN. - NADRIJK IS GEOORLOOFD. ZOO DE BRON WORDT GE-
NOEMD. - BOEKEN TER RECENSIE EN ALLE ANDERE STUKKEN
VOOR DE REDACTIE ZENDE MEN AAN DEN SECRETARIS.

VERSCHEIJNT MAANDELIJKS. BEHALVE IN DE MAAND AUGUSTUS.
ABONNEMENT PER JAAR F 10.—. FRANCO PER POST F 10.24. BUITEN-
LAND F 10.60. MEN ABONNEERT ZICH VOOR DEN GEHEELEN
JAARGANG

INHOUD

Conjunctuur en afschrijvingspolitiek	Blz.	49
door Dr. B. H. de Jongh		
Iets over het zichtbaar maken der obligo's van de wis- kundige reserve bij de Levensverzekering-Maatschap- pijen (vervolg)	"	51
door I. Roet Jzn.		
Commissie Regeling Accountantswezen — Installatie	"	53
Literatuur	"	54
Red. M. M. Deen Jr. en A. Robles		
Nieuwe balanstheorieën, door M. M. Deen Jr.		
Examenvraagstukken	"	58
Red. Abr. Mey en James Polak		
Controle op nakoming prijsvereenkomst		
Uit het Buitenland	"	59
Red. J. E. Erdman, C. A. Huysman en C. J. Meyer		
Het nut van Costaccounting		
Boekbeoordeeling	"	63
De Gemeentefinanciën van J. H. en J. A. Leppink		
door J. H. Textor		
Nieuwe boeken	"	64

CONJUNCTUUR EN AFSCHRIJVINGSPOLITIEK.

De heftige conjunctuurbeweging der afgelopen jaren heeft de praktijk van het ondernemingswezen voor afschrijvingsproblemen gesteld, die ook voor theoretische beschouwingen rijkelijk stof hebben opgeleverd. Beperkt men zich tot de vraagstukken, welke sedert den conjunctuuromslag 1921/22 ten aanzien van afschrijving op duurzame productiemiddelen zijn gerezen, dan kunnen deze van den aanvang af worden gesplitst in die, welke betrekking hebben op de in die periode ingetreden prijsdaling, en anderzijds die, welke met de onvoldoende bedrijfsdrukke, het depressieverschijnsel bij uitnemendheid, samenhangen. Feitelijk kunnen de uit deze prijsdaling voortgekomen problemen niet ten volle tot de normale conjunctuursvraagstukken worden gerekend; de cyclische beweging der economische ontwikkeling, welke onderscheidene fasen men als den conjunctuurstoestand van zekere periode pleegt aan te duiden, behoeft in beginsel geenszins gepaard te gaan met een exorbitanten op- en neergang van het prijsniveau, gelijk zich hier zoowel als elders in het laatste decennium voordoet. Zelfs kan, hoewel als uitzondering, en onder bijzondere

omstandigheden, een directe tegenstelling tusschen het verloop van den algemeenen prijsstand en dat der conjunctuur worden waargenomen, waarvan een recent voorbeeld wordt aangetroffen in de economische situatie der Vereenigde Staten in de eerste helft van 1926, toen zich ondanks een aanzienlijke daling van het indexcijfer voor groothandelsprijzen, de aldaar heerschende toestand van hoogconjunctuur krachtig bleef handhaven. Ook ten aanzien van de bedrijfsdrukke kenmerkt zich het hier te lande sedert 1921/22 ingetreden depressiestadium door een intensiviteit en langdurigheid, welke die der conjunctuurbewegingen, die men in de laatste eeuw als normaal verschijnsel der economische ontwikkeling heeft leeren kennen, aanzienlijk overtreft. Het is echter juist die intensiviteit van beide verschijnselen geweest, waardoor ook in de praktijk het nemen van principieele beslissingen te hunner aanzien niet is kunnen worden ontgaan.

Bij beschouwing van de betrekking tusschen prijsfluctuaties en afschrijving op duurzame productiemiddelen dient de erkenning van het ten deze mogelijke verschil van oogmerk voorop te worden gesteld. Men kan er n.l. in tot uitdrukking wenschen te brengen de vermogensfluctuatie uit hoofde van waardewijzigingen van het betrokken object gedurende het boekjaar, doch anderzijds ook het bedrag, dat ter bepaling van de rentabiliteit van de bedrijfsexploitatie ten laste van de resultatenrekening behoort te worden gebracht. De tweede opvatting, eerst van lateren tijd dateerend en in principieel zuiveren vorm weinig of niet in de praktijk van het ondernemingswezen doorgedrongen¹⁾, vindt men b.v. duidelijk weergegeven in *Schmalenbach's* betoog, dat het er minder op aankomt of de winst (n.l. qua vermogensfluctuatie) in absolute zin juist wordt weergegeven, dan wel dat toegenomen „Wirtschaftlichkeit” door grooter winst en een achteruitgang in dat opzicht door kleiner winst wordt aangetoond¹⁾. Te bekend om er uitvoering bij stil te staan, zij slechts opgemerkt, dat de tegenstelling dezer beide opvattingen niet zoozeer betrekking heeft op de vraag, hoe in het algemeen moet worden afgeschreven en dus niet — als voor zekere afschrijvingsmethode ten opzichte van een bepaald doel — langs exacten weg kan worden uitgemaakt of zij juist of onjuist is, doch uit-

¹⁾ N.l. voor zoover het duurzame productiemiddelen betreft; anders staat het met analoge opvattingen ten aanzien van effectenbezit.

¹⁾ Grundlagen dynamischer Bilanzlehre, Leipzig 1920, p. 12, voorts p. 88.

sluitend op het oogmerk, het doel der afschrijving betrekking heeft. Beide opvattingen kunnen zekere aanspraak doen gelden op zuiverheid van voorstelling: de eene wat betreft de weergave der vermogenspositie in de balans, zulks echter ten koste van de zuiverheid van het beeld, dat de resultatenrekening ontrent de rentabiliteit verschaft, — de andere juist in omgekeerden zin. Hun resultaten loopen al sterker uiteen naarmate de periode van alsnog beschikbare bruikbaarheid der betrokken productiemiddelen langer van duur is. Een uit oogpunt van zuiverheid van voorstelling bevredigende oplossing dezer antithese wordt uiteraard verkregen door combinatie van beide gedachtengangen, in den vorm van afschrijving van de uit hoofde van afgenomen bruikbaarheid(sduur) vereischte quote, berekend naar het prijspeil der afgesloten balansperiode en een afzonderlijke extra afschrijving van het vermogensverlies, voortvloeiend uit de verdere reductie van de boekwaarde tot een bedrag overeenstemmend met het prijsniveau per balansdatum en de nog beschikbare bruikbaarheid (periode). Men houde in het verband in het oog, dat vermogensverlies hier slechts zeggen wil daling van de geldsom, waarop het vermogen wordt gewaardeerd en eerst van een vermogensverlies in reëlen zin sprake kan zijn, wanneer deze daling de stijging van de waarde van het ruilmiddel verhoudingsgewijs overtreft.

Het denkbeeld van synthese der bekende antithese vormt een inhaerent bestanddeel der in 1921 door *Schmidt* ontwikkelde organische balanstheorie. De excentriciteit, welke deze theorie eigen is, ligt dan ook op ander terrein. Ontleedt men de vermogensfluctuaties der onderneming, voor zoover die althans direct met het uitgeoefende bedrijf verband houden, naar hun oorsprong, dan kan men haar onderscheiden in die, welke uit dispariteit van kostprijs en verkoopsprijs¹⁾ en die, welke uit prijsveranderingen der activa (e.g. ook passiva als b.v. verplichtingen in vreemde munt, etc.) voortkomen, waarnaast nog een hier niet ter zake doende categorie bijzondere, doch daarom nog niet abnormale fluctuaties, voortvloeiend uit technische ongevallen, in gebreke blijven van contractanten e.d., dient te worden genoemd. De organische theorie onderscheidt zich nu door de opvatting, dat de prijsfluctuaties van omzetgoederen, welke op grondslag van de normale, zieh bij de praktijk aansluitende opvattingen, geacht worden tezamen met het op den omzet verkregen dispariteitsresultaat tot de bedrijfsuitkomsten te behooren, niet als zoodanig, doch als vermogenswinsten of -verliezen worden aangemerkt. Het is ook deze cardinale leerstelling van het organische stelsel, die het directe aangrijpingspunt vormt voor de daarop uit te oefenen critiek, welke zich eenerzijds heeft af te vragen of de onderneming, zoo zij haar vermogen de fluctuaties uit hoofde van prijswijziging stelselmatig doet volgen, zieh de handhaving harer relatieve „Stellung in der Produktion der Gesamtwirtschaft“ verzekert en zoo dit waar mocht zijn (wat m.i. niet het geval is¹⁾), of een op organischen grondslag gevoerd beheer met de prijsvorming in een kapitalistisch georganiseerde maatschappij harmonieert. Ten aanzien van de duurzame productiemiddelen onderscheidt de organische gedachte, volgens welke uiteraard ook de op deze activa betrekking hebbende prijsfluctuaties tot de niet als de bedrijfsuitkomsten te kwalificeeren vermogensfluctuaties gerekend worden, zieh in geen deele van de normale opvattingen, krachtens welke aan waardewijzigingen van activa, welke het karakter van kapitaalgoederen dragen, al evenmin de beteekenis van bedrijfsverliezen of -winsten wordt gehecht.

Gaat men nu de practische afschrijvingspolitiek onzer publieke, balanspubliceerende naamlooze vennootschappen na, dan blijkt het doelhewust tot uitdrukking brengen van vermogensverliezen uit hoofde van prijsdaling van duurzame productiemiddelen, in hoofdzaak beperkt te zijn gebleven tot de — overigens allerminst zeldzame — gevallen, waarin tot

¹⁾ Anders gezegd: verschil tusschen verkoopsprijs en den op voet van het prijspeil op het moment van verkoop geldenden kostprijs.

²⁾ Vgl. Archiv der Fortschritte betriebswirtschaftlicher Forschung und Lehre Stuttgart, 1924, pag. 273.

reorganisatie, met daarmede gepaard gaande kapitaalsafschrijving, moest worden overgegaan. Overigens kan het beeld der in de practijk gevolgde afschrijvingspolitiek bezwaarlijk anders dan als chaotisch worden gequalificeerd. Voor een belangrijk deel dient zulks te worden toegeschreven aan het in ruime mate gebruik maken van de vrijheid andere, heterogene elementen van finantieele politiek in de afschrijvingspolitiek te doen meespreken: regulatie der afschrijving op duurzame productiemiddelen levert de onderneming een doeltreffend middel tot — geenszins noodzakelijkerwijs ongeoorloofde — versluiering van vermogensfluctuaties. Toch vormt het als het ware op den ouden voet voortzetten der afschrijvingen, zonder daarbij nota te nemen van ingetreden prijsfluctuaties een zoo algemeen verschijnsel in dezen chaos, dat het in bijzondere mate de aandacht verdient.

Welke ook de overwegingen mogen zijn, die de onderneming voeren tot afschrijving op haar duurzame productiemiddelen op voet van een prijs, die het prijsniveau over het betrokken boekjaar te boven gaat, haar beteekenis is die van geleidelijke delging (e.g. aantooning) van het vermogensverlies, voortvloeiend uit de prijsdaling der betrokken productiemiddelen, zulks zonder daarbij het totale verlies ten tijde van zijn ontstaan tot uitdrukking te brengen. Waar echter dit laatste verlies aan geldvermogen slechts in zooverre reëel is als de prijsdaling van de betrokken duurzame productiemiddelen de daling van het algemeene prijsniveau overtreft, leidt afschrijving op dezen voet — voorzover zij althans verdiend wordt — tot vergrooting van het reële vermogen. Zulk een vergrooting van het reële vermogen correspondeert met diegene, die elke in naamlooze vennootschapsvorm gedreven onderneming, die zich geopenoet voelt de nominale grootte van haar kapitaal en gezamenlijke reserves onaangetaast te laten — en de daartoe vereischte rentabiliteit deelachtig is — bij dalend prijspeil teweegbrengt. De geheele zaak draait dan ook formeel gezien, om de instandhouding van de bestaande kapitalisatie der vennootschap, materieel — om de winstverdeling en uitkeeringsmogelijkheid, die beide ten nauwste met de bestaande kapitalisatie verband plegen te houden. In gevallen, waar geen voldoende reservefondsen tot delging van het vermogensverlies beschikbaar zijn, kan een dergelijke afschrijvings- of liever balanspolitiek dan ook wel degelijk op zeer rationeele motieven berusten, zij het ook op motieven van heterogenen aard, die met het zuivere wezen der afschrijving generlei verband houden.

Mits door de onderneming, die haar toepast, juist verstaan, houdt zij voor haar geen gevaar in; misverstaan dreigt zij gevaar op te leveren in den vorm van een aantasting van de elasticiteit harer verkoopspolitiek. Niet zelden echter wordt dit gevaar overschat, hoezeer ook toegegeven moet worden, dat in officieele publicaties maar al te vaak — in het bijzonder, wanneer het ten slotte tot kapitaalsreductie komt — opmerkingen worden aangetroffen in den zin van: „Nu niet meer zoo hooge opslagen voor afschrijving op de te hooge boekwaarde der bedrijfsinrichting op den kostprijs behoeven te worden gelegd, mag verbetering van den omzet tegemoet gezien worden,“ welke, geheel au sérieux genomen, als zoovele bewijspiaatsen van falend koopmanschap zouden moeten worden aangezien. Het behoeft wel geen nader betoog, dat het baseeren van de verkoopsrijspolitiek op irrationeel hoog gecaleuleerde kostprijzen ten tijde van depressie een ernstig gevaar kan opleveren, een gevaar, dat zieh echter in principe niet alleen bij te hoog caleuleeren doch überhaupt bij handhaving van den kostprijs als verkoopsrijsbasis kan voordoen.

Naast den invloed van prijsfluctuaties op de afschrijvingspolitiek vereischt thans nog die van wisselende bedrijfsdrukte de aandacht. Slechts een deel der duurzame productiemiddelen leidt in dit opzicht tot een probleem, n.l. diegene welke bruikbaarheidsperiode geacht wordt onafhankelijk van gebruik, alleen reeds door verloop van tijd, te verstrijken. Worden nu,

zoals ten deze gebruikelijk is, de afschrijvingsquota gebaseerd op een gedachtengang, waarin de verhouding van den duur van het boekjaar tot de totale bruikbaarheidsperiode een hoofdelement vormt, dan beduidt zulks een volledige uitschakeling van de beteekenis van onregelmatigheid in de intensiviteit van het gebruik der betrokken productiemiddelen. Tot op zekere hoogte laat zulk een uitschakeling zich zeer goed verdedigen; draagt men op het tijdstip, dat afschrijving aan de orde is, geen kennis van de toekomstige intensiviteit, waarmede zeker productiemiddel kan worden te werk gesteld, zoo kan men de lasten, die de successievelijke afschrijvingen op de bedrijfsresultaten leggen, bezwaarlijk anders dan gelijkelijk over de betrokken periode verdeelen, ook al wordt ten volle erkend, dat een verdeling naar gelang van de verhouding van het in zekere periode door het betrokken productiemiddel gepresteerde tot hetgeen het in totaal zal blijken te hebben gepresteerd, uit een oogpunt van logiea de voorkeur zou verdienen.

Bestaat er evenwel een zekere mate van waarschijnlijkheid, dat de gebruiksintensiviteit zich in de toekomst in bepaalde richting zal bewegen, dan is er geen reden dit element *à priori* te verwaarlozen. Zoo in zekere onderneming ten tijde van groote prosperiteit voor de toekomst een geringere gebruiksintensiviteit der duurzame productiemiddelen wordt voorzien is het als niet anders dan rationeel te beschouwen in dat geval een meer dan tijds-evenredig zware afschrijving op het af te sluiten boekjaar te leggen. In dit licht bezien dient dan ook aan het sinds jaar en dag in de praktijk toegepaste systeem van extra afschrijving ten tijde van voorspoed een diepere strekking dan die van zuiveren opportuniteitsmaatregel te worden toegekend: strikt genomen dient zulk een extra-afschrijving niet als de vorming van een — al dan niet verborgen — vrije reserve te worden beschouwd, doch van een bestemmingsreserve, die eerst dan „vrij” komt, wanneer de eventualiteit waarvoor zij bedoeld is, uitblijft.

Of nu in het omgekeerde geval een besluit tot minder dan tijds-evenredige afschrijving rationeel mag heeten, hangt af van de mate van waarschijnlijkheid, waarmede de toekomstige gebruiksintensiviteit kan worden voorzien. Is het denkbaar, dat deze op grond van juist aangegane leveringscontracten voor zekere periode is gefixeerd, bij ontbreken van zulk een basis, dient deze waarschijnlijkheid in het algemeen als onvoldoende te worden beschouwd. Ook het conjunctuur-wetenschappelijk onderzoek opent ten deze geen nieuwe perspectieven. Zoo het al aan de hand van het meest zorgvuldige conjunctuursonderzoek, in den trant van de werkwijze van b.v. het Harvard Institute voor de Vereenigde Staten, of het Institut für Konjunkturforschung voor Duitschland, geacht mag worden te gelukken, betrouwbare conjunctuurdiagnoses te stellen en wellicht ook zoodanige prognoses, — de termijn, waarover deze laatste zich kunnen uitstrekken is, in verband met de van nature onzekere elementen in de economische ontwikkeling (als b.v. de oogsten) zoo beperkt¹⁾, dat dezen ten aanzien van het onderhavige vraagstuk nauwelijke eenige waarde kan worden toegekend.

De wenschelijkheid om het ondernemingsvermogen voor den nadeeligen invloed van op onvoldoend zekere basis tot beneden de tijds-evenredige quote verlaagde afschrijving te behoeden, behoeft geenszins aan de mogelijkheid van zuivere voorstelling der rentabiliteitspositie der onderneming in den weg te staan. Evenals ten aanzien van het prijsfluctuatie-vraagstuk heeft men daartoe slechts over te gaan tot een splitsing, welke zonder enig bezwaar aan die in vermogensverlies en bedrijfslast kan worden vastgeknoopt. Voorzover de naar evenredigheid van tijd berekende afschrijving-bedrijfslast, dien op grond van de geleverde prestatie overtreft, kan hij afzonderlijk tot uitdrukking worden gebracht en, ev. met andere daarvoor in aanmerking komende bedragen gecombineerd, als „lasten van in-

standhouding van tijdelijk overtollige productiecapaciteit” in de resultatenrekening worden opgevoerd. De aldus in drieën gesplitste afschrijving doet dan beide bijzondere conjunctuursinvloeden afzonderlijk tot uitdrukking komen.

B. H. DE JONGH

IETS OVER HET ZICHTBAAR MAKEN DER OBLIGO'S VAN DE WISKUNDIGE RESERVE BIJ DE LEVENS- VERZEKERING-MAATSCHAPPIJEN

(Vervolg)

Tot dusverre werden alleen netto-koopsommen behandeld; d.z. koopsommen, waarin uitsluitend de sterfte en de rente-grondslag zijn verwerkt, dus waarbij nog geen rekening werd gehouden met den kosten-grondslag. In de praktijk sluit men uiteraard verzekeringen slechts af tegen betaling van een (netto-koopsom + vermoedelijke onkosten —) bruto-koopsom. In een tijdschrift-artikel is het niet mogelijk op alle details diep in te gaan. Met betrekking tot de kosten zal ik met volgende opmerkingen volstaan.

Zoals bekend moeten candidaat-verzekerden zich geneeskundig laten onderzoeken, hetgeen kosten met zich brengt, moeten aan agenten aanbrengh-provisies worden uitbetaald en heeft de maatschappij reclame-kosten te voldoen. Al deze en soortgelijke acquisitiekosten moeten door de maatschappij terstond worden vereffend. Deze acquisitiekosten zullen moeten worden bestreden, aangezien het geen usance is voor niet doorgegangene verzekeringen den desbetreffenden personen kosten in rekening te brengen, uit de opbrengst der definitieve verzekeringen. Voor deze kosten wordt in de koopsommen en premieën doorgaans een vast percentage van de verzekerde som ingeecalculleerd (in onderstaand voorbeeld wordt door mij hiervoor 3 % aangenomen).

De maatschappijen hebben bovendien nog ieder jaar regelmatig wederkeerende gewone bedrijfskosten. Aangenomen wordt door mij, dat hiervoor $f 1,-$ per $f 1000,-$ verzekerd kapitaal jaarlijks noodig is. Indien het aantal contractanten weder 97461 bedraagt, dan zal de maatschappij ontvangen ter dekking der doorlopende kosten, het eerste jaar ($97461 \times f 1,-$), het daaropvolgende jaar ($97461 - 672) \times f 1,-$ enz. Het totaal bedrag hiervan kan met behulp van de gegevens in de sterftetafel voorkomende, worden gesommeerd. Wanneer de aldus gevonden som gedeeld wordt door 97461 wordt het „kanswaarde-bedrag” zijnde $f 39,25$ gevonden, dat iedere verzekerde bij het sluiten der verzekering moet betalen als bijdrage voor doorlopende kosten. Aangezien de voor doorlopende kosten berekende bedragen ad ($97461 \times f 39,25$) bij de Maatschappij eerst successievelijk moeten vrijvallen ter dekking der werkelijke doorlopende kosten en wel het eerste jaar ($97461 \times f 1,-$), het daaropvolgende jaar ($96789 \times f 1,-$) enz. is het duidelijk, dat elke verzekerde indien hij zijn aandeel in de vergoeding voor doorlopende kosten contant voldoet, minder behoeft te betalen dan $f 39,25$. Voor 97461 posten bedraagt de contante waarde, te berekenen met behulp van de sterftetafel, ($97461 \times f 20,49$). De nettokoopsom moet dus voor aandeel in de doorlopende kosten worden verhoogd met $f 20,49$.

Bij het expireeren van het contract ontstaan extra kosten, deze zijn hier gesteld op 1 % van het verzekerde kapitaal, dus op $f 10,-$; op waarschijnlijkheids-theoretische basis is ook hiervan weder de contante waarde te berekenen, deze bedraagt $f 3,07$ nl. 1 % van de netto-koopsom ad $f 307,15$ (gewoonlijk worden deze kosten bij het berekenen der tarieven verwaarloosd).

Er wordt door mij voorts aangenomen dat elk jaar $f 0,45$ als winstopslag voor de maatschappij zal vrijvallen; hiervoor is, eveneens op basis van de sterftetafel, per contract van $f 1000,-$ in totaal een „kanswaarde-bedrag” noodig van (circa $39\frac{1}{4} \times f 0,45 =$) $f 17,70$, waarvan de contante waarde $f 8,92$ bedraagt

¹⁾ Harvard geeft business forecasts voor een half jaar vooruit.